

Forskning i socialt arbete

Behandlingsforskning, processforskning

Lars Bremberg

I två följande artiklar har Lars Bremberg givit uttryck åt några mycket personligt hållna reflektioner, dels kring begreppet forskning i socialt arbete, dels kring drogmissbruk och behandlingsformer.

I den första artikeln är avsikten att stämna till eftertanke om vad de nya professurerna skall användas till, om vad forskning i socialt arbete kan tänkas vara och tänkas bli.

I den andra artikeln hävdar Bremberg att studiet av droger ger oerhört mycket information om vår kultur eftersom alkohol- och drogmissbruk är de närmast till hands varande "hjälpmedlen" när svenskar hamnar i sociala konflikter med sin omgivning.

Lars Bremberg är fil. mag. jur. kand och psykoterapeut samt förestår Vallmotorps behandlingshem.

I annonsen om tjänsten som professor i socialt arbete ges definitioner som är så allmänna att det står klart att författarna inte vet vad forskning i socialt arbete är eller kan vara, och velat hålla dörren öppen för vad som komma kan. Lita på att också jag har grubblat på detta, i en viss oro för att på sedvanligt akademiskt sätt bli totalt kvaddad av de sakkunniga (som ev sitter inne med svaret på vad forskning i socialt arbete är). Sociologi och statsvetenskap tycks ha lekt dem i hågen som skapade denna professur – det är rimligt och ligger ju socialarbetet närmast, liksom psykologien skulle göra om den här

i landet vore orienterad gentemot sociala processer och socialt behandlingsarbete.

Skulle jag själv välja ut någon befintlig vetenskaplig disciplin och försöka förena den i äktenskap med socialt arbete skulle det vara socialantropologin, och det beror naturligtvis på att jag som är benägen att värdera missbruksproblematik och andra avvikarbeteenden som den intressantaste infallsvinkeln på våra sociala problem tycker att det är angeläget att se mänskliga företeelser i kulturella sammanhang.

Jag skall säga ifrån på en gång, så att jag har ryggen fri: jag har inte sökt denna professur för att få den, jag tror inte ens att jag kommer att bli kompetensförklarad och det skulle privat vara besvärligt för mig att behöva lämna allt som jag nu håller på med för att tillträda en tjänst i Göteborg – det är egentligen bara min favoritsysselsättning, segling, som skulle frodas där.

Men jag har velat åstadkomma lite granna diskussion och eftertanke om vad dessa nya professurer skall användas till, om vad forskning i socialt arbete kan tänkas vara och tänkas bli.

Oavsett vetenskapliga och politiska strävanden tror inte jag att vi kommer att ha råd att låta dessa fåtaliga professurer med obefintliga institutioner bakom sig hålla på med breda sociologiska undersökningar av typen låginkomstutredningen. Det finns redan personer och institutioner som gör sådant arbete, och behöver de förstärkas bör det ske på annat sätt, tycker jag.

Vad är socialt arbete?

Är det så att "socialt arbete" är dömt att bli en humanistisk motsvarighet till socialmedicin, något som saknar eget självständigt liv, måste beskrivas som något tvärvetenskapligt?

Jag tänkte så först, men har börjat undra. Vetenskap är förvisso ingen term som kan kräva okränkbarhet: det är bara nyttigt med vardagsnära definitioner, tex att vetenskap är sökande efter sanning, om än numera inte absolut, eller att det är disciplinerade metoder att samla och sammanställa vetande och fundera vidare kring detta. Allt sådant arbete kommer att kräva hjälp och samarbete, "tvärvetenskaplighet" måste alla hemfalla åt. Att det sociala arbetets utforskare behöver hjälp av sociologer, psykologer, statistiker, jurister, arkitekter ställer dem inte i någon särklass, och de liksom andra forskare behöver hjälp även av andra än forskarkollegor. Ingen vill säkert förneka att socialt arbete existerar som fenomen och existerat länge här i landet. Det går att beskriva och någorlunda avgränsa: det är namnet på de aktiviteter som sociala nämnder och institutioner har till uppgift att prestera, och lite mera, förstås, men det lämnar jag för enkelheten utanför. Det hämtar värderingar från filosofi, politik, religion. Det hämtar teorier från psykologi, statsvetenskap, sociologi. Det utformar i stort sett sina egna metoder, i en viss samverkan med tex jurister, läkare, psykologer. Gör en sådan beskrivning socialt arbete mera suddigt, mera osjälvständigt än sådant konglomerat av mänskliga aktiviteter och tänkande som mera traditionellt betraktas som vetenskapliga discipliner? Jag vill inte inse det!

Det ligger i ordet "socialt arbete" att det är fråga om aktiviteter, försök att omsätta tankar i handling. Forskning däromkring måste därför beskriva sådana processer: vad man gör, hur man upplevs, vad som händer sen etc, analysera sådana processer, underliggande värderingar, ömsesidig påverkan, formulera hypoteser, utforma försöksobjekt, genomföra och analysera och värdera, formulera förslag till arbetsinsatser, kritisera där så behövs.

Vad är det för aktiviteter som gemensamt betecknas "socialt arbete"?

- Uppsökande fältarbete
- Utredningsarbete
- Samhällsarbetsprojekt
- Serviceåtgärder
- Behandlingsarbete
- Samhällspåverkan, samhällsplanering.

Den socialpolitiska debatten har alltid uppmärksammat detta områdes unika natur: motsättningar mellan hjälp och myndighetsutövning, samhällsbevarande och samhällsförändrande, kollektivt och individinriktat, etc. Här finns mycken dynamik, sådant som handlingsförlamar och sådant som skapar dialektiska kraftfält.

Forskning i socialt arbete bör skiljas från grundforskning och sammankopplas med dem som utövar arbete och dem som utbildar socialarbetare och deras elever. Detta hindrar givetvis inte på något sätt att viktiga initiativ kan tas för att få till stånd forskning på angränsande, kanske mera övergripande områden, tvärtom, det är ju en roll som sedan länge varit intimt sammanknippad med det sociala arbetet: att informera, påverka dem som har resurser.

Forskning i socialt arbete försvinner i många former

Jag vill gå ett steg längre, och påstå att forskning i socialt arbete förekommer sedan länge och i stor utsträckning, fast nästan aldrig med rubriken forskning, utan under namn av undersökning, projekt, utredning, försök.

Jag har själv varit med om åtskilligt sådant arbete:

- kartläggning av sociala förhållanden inom kommunen
- prövande av olika förklaringsmodeller
- försöksverksamhet för att få kött på benen, utvärdering av detta
- utformande av åtgärdssystem, pilotprojekt först, sedan breda reformer
- analys av behov: utbildning, materiella resurser genomförande

- sammanställande av vetande från olika vetenskapliga gränsområden
- utformande av nya metoder, provning av dem, utvärdering, utbildning
- undersökning av administrationens innehåll och effektivitet, av gruppbildningar inom institutioner, rolluppfattningar, behov av olika slag

Jag tycker att detta är forskning, skulle kunna kallas för forskning. Visst, det är inte alltid förstklassigt arbete (men var är all forskning prima?), det kan brista i dokumentation och utvärdering – men har blivit allt bättre härvidlag. Det är numera sällsynt att sociala projekt inte utvärderas och läggs till grund för beslut i någon riktning – och dokumentation sker i en omfattande fackpress och i sådant som den av kommunförbundet administrerade "social idébank", ett uppslag av socialchefernas förening.

Vidare anser jag att det alltmer klarnar vad ett socialt behandlingsarbete kan vara (psykosociala arbetssätt som det heter någonstans), hur man utbildar sig för det, hur det kan genomföras, dess filosofi, teori och metodik m.a.o. för att återkomma till denna allt behandlingsarbets heliga trefaldighet. Det är något självständigt, i relation till sjukvård eller traditionell psykoterapi, fast inte väsenskielt eller i opposition till dessa behövliga aktiviteter.

Jag skall inte fördjupa mig i detta, fast det är frestande: men tillåta mig att lite skrytsamt säga att jag tycker att jag till vardags sysslar just med utvecklande av sådant behandlingsarbete, dels och främst genom experimenterande med miljöterapi för drogmissbrukare, dels genom engagemang i utbildning av "socialterapeuter".

Det har en tid funnits motsättningar på området för socialt arbete, mellan det som uppfattats som mera politiskt och det som beskrivits som mera psykologiskt, mellan det som utgett sig för att vara

Forskning i socialt arbete bör ge det sociala arbetet tydlighet och socialarbetarna identitet

samhällsorienterat och det som beskyllts för att vara individcentrerat, mellan samhällsarbete och psykoterapi. Jag tror att vi är på väg ut ur detta, som dessutom inte varit ofructbara diskussioner, att synteser håller på att växa fram, dåliga avarter förintnas. Jag tror att socialutredningens reformförslag inte bara kommer att underlätta en sådan utveckling utan kräva den. Och jag anser att ämnet socialt arbete vid socialhögskolorna, professurerna i socialt arbete och forskningen i detta ämne har en över-skuggande uppgift i att stimulera denna utveckling, ge det sociala arbetet tydlighet och socialarbetarna identitet.

Missförstå mig inte: jag är inte antiintellektuell och akademikerfiende, snarare tvärtom. Men jag tror att det går att ge ämnet socialt arbete egen identitet, och så som ämnet benämns kan jag inte förstå annat än att det måste hålla sig på den vardagsgråa mattan, låna finesser och snillrikhet från andra forskningsområden, gå in för att lära ut disciplin i socialt tänkande och arbete.

Jag kan se en risk för att forskning i socialt arbete kan skapa en ny karriärväg, som inte bara helt legitimt gäller den akademiska fällan, utan smittar av sig på fältarbetet, så att man måste vara socialdoktor för att få ansvarsposter inom framtidens socialvård.

Jag märker att vad jag sagt mera utformar sig till deklamationer och slagord än till konkreta fördjupningar i forskningsproblematik, men det var sådant som var mest angeläget för mig att få säga till er.